

LIBURUAK

"DENBORA BERRIETAKO ELIZA"

LIBURUAREN AURKEZPENA

Donostia. 1987-IV-24

Andre-jaunok:
Liburu baten aurkezpena egiteko bildu gera gu gaur emen: Denbora Berrietako Eliza (Argikuntza, Jakintza Berriak, Iraultza) du izen-buru idazti onek, bosteun eta berrogeita amabi orrialde aundi-beteak osatzen dutena.
EUSKERAZAINTZA ko illeroko aizken billeran aukeratu ninduen aurkezpen au zuei egiteko. Bixente bezala, neu ere apaiza naiz eta idazlea.

Liburu bat ez da zugaizpean sortzen dan perretxikua. Perretxikoa ba 'litz, kiloko ontto beltza eta mardula litzake. Onttoa berez sortzen da; liburua, ordea, beste baten eskuz eta adimenez.

Kilo bateko liburu mardul au ez da bakarra, sorta baten bigarrena, baizik. San Iñazloaren Denborako Eliza du izen lenengoak eta lareun eta ogeita amar orrialdek osatzen dute. Urtebeteko epea bien artean eta egillea, berbera.

ELEIZ-EDESTI-SORTA saillekoak dituzu biak eta beste iru ere laister agertuko zaizkigu egille berberaren eskutik, sail onetan.

EUSKERAZAINTZA k argitara ditu biak eta baditu beste idatzi batzuek ere argitara emanak. "Mirri"k, Euskadiko paillasoak, EUSKERAZAINTZA ren bizkarretik txistea egin zigun Euskal-Telebistan, martxoaren 25"eko domeka arratsaldean. Txiste-gai baiño geiagotarako ere bagerala, uste dut.

Nor da liburuaren egillea?

Latiegi 'tar Bixente (Euskerazaintzakoa) dlo idaztiaren azalak. "Bixente" izen aukerakoa dezu. Irugarren gizaldiaren aizken-aldeko martiri euskaldunaren izena. Diokleziano 'ren erasoan erail zuten Cesar-Augusta 'ko diakono zalarik. Bere gotzaia "ignarus linguae", "mintzaira gabekoa", zalako, diakono Bixente erabiltzen zuan itzultzaille Jainkoaren itza erriari banatzeko. Euskalduna zan Bixente ura, gurea bezala. Gurea Latiegitarra degu, Euskal-lerrian sustraitua. Errotik euskaldun. Ez edonun errotua, Gipuzkoan baizik; Tolosan baizik.

Amabost milla urtetik onerako sustrai luzeak ditu euskaldunak European. Bere mintzairak ere baditu millaka batzuek. Orduko Franko-Kantauri-Kultura begien aurrean ipiñi ezkeroz, auxe ikusten degu: Asturias, Santander, Bizkaia, Gipuzkoa, Naparroa, Pirenee-mendiak eta Garona ibaitik gora, Dordoña 'rarfeko tartean, eunka daudela leizeak gure arbasoen egoitza izanak. Oien arteko askoetan utzi dizkigute marrazki margodunak eta xixilikatuak, geure aurrekoen kultura berezia osatzen dutenak eta garai bateko Europa ren sustraktum izana da kultura au.

Geure gaurko erri zaarra, kultura onen ardatzean dago, ertz zabalak galdu baditu ere: Asturiastik Bizkaira eta Naparroatik Dordoña 'ra bitarteko egalak dira galdu ditunak. Alaz ere, dirau oraindik erriak kultura zabal orren biotzean. Ez du nortasunik galdu, mintzairari eskerrak.

Mintzairak, ordea, oraindik Erri zaar onetan diraunak, berak ere egalak galdu ditu eta Erriaren biotzean kokatu da. Euskalerrria Franko-Kantauri-Kulturaren biotzean eta ardatzean ba "dago, Tolosa biotz orren biotzean eta ardatz orren ardatzean daukazute. Ez da bada arritzeko Tolosa-ingurukoa ba 'da Euskerarik jatorrena.

Bizkaiak, Arabak, Naparroak, Lapurdik eta Zuberoak, bostak dituzte beuren egalak erderaren lurraldeekin bat eginda. Gipuzkoa, berriz, bosteen erdian gelditu da gordeta mendeetan zear, guztien biotzaren antzeko. Baiña, guzti oien ardatzik ardatzeena Tolosa ingurua da: Tolosa 'tik Aralar aldera. Ez da kasualidade bat Orixe ingumari oietan sortua izana, Euskeraren gordelekurik ziurrena eta garbiena toki ori izan bait da beti.

Bazuten, beraz, arrazoirik Azkue eta bere Euskaltzaindiko lagunek Gipuzkoako euskera batasun-biderako aukeratu zutenean... Orain, berriz, ez dakit nungo aizeak eman-da, iturri garbienekoa eta jatorrena utzi eta egaleko euskera bat artu dute euskera guztien batua egiteko...

Esandako onek danak onetara datoz: Bixente euskaldunak, Latiegitarrak, Tolosa "ko semeak, iturburu garbienenan edan duela bere euskera. Eta euskera ori amaren bularretik edoski zuela. Gertakizun onek izugarritzko abantailla eta onura ematen dio gizaki euskaldunari: buruko estrukturak eta moldeak euskaldunak izatea, alegia. Euskeraz pentsa eta euskeraz mintza. Ez dago bien bitartean aldaketarik: pentsa-moldea euskalduna eta orreri dagokion mintzaira ere bai. Eta ori, nekerik gabe lortua amaren magalean...

Bixente 'ri ez zaio ainbeste eta ainbeste euskaldun berriei gertatzen zaiena gertatzen: erderaz pentsa, alegia, eta euskerazko itzez mintza. Tradutore traditore gertatzen zaie beuren barren, euskerarik menperatzen ez dutelako. Bai, bai, kursillo pilloa daukate egiña; agiriak, berriz, karfera-bete; baiña, irakurri itzatzu oien idaz-lanak eta, begien aurrean erderazko idazkia ez ba 'dezu, lanak izango dituzu euskerazko itzulpenak ulertzen.

Gaurko egunez jende asko bizi da Euskeraren errapetik. Iragarkiak lurralde osoa bete dute bi izkuntzeetan: erderaz eta euskeraz. Ez du iñortxok euskerazkorik irakurriko eta, orregaitik edo, iragarkia ipintzen duanari berdin zaio ulertu-erreza ala ulertu-gaiza izatea. "Legea betetzen da" euskeraz ipiñi ezker; ondo ala gaizki, orrek du nunbait orrelako garrantzirik, legea bete ezkeroztik. "Legea bete", ordea, euskaldunentzat zera esan nai du, legearen azala betetzea, mamirik betetzen ez ba 'da ere.

Gure arteko gerratean nere amuma ete bere lagun Gergori, biak oso gizenak, Lekeitio 'ko ingumarietan zeuden, mendi-bide batean, automobil baten barruan. Gerturatu zaie milizano-taldetxo bat galdezka:

Qué hacen ustedes aquí, señoras?

Gergori Amoroto 'ko alaba euskalduna zan eta onela diotza nere amumari:

Berba eixu, Pillipa... Eta, Pillipak barbarik bez, esaten zidan andik denboratxu batera.

Pillipak berba egiteko asmorik ez zuela ikustean, bera asi zan:

-Este señora de hijo de auto; no poder ser andar.

Miliziano aien algarak.— Qué dice, señora?

—Fácil, fácil: este señora de, hijo de, auto...

—Aiek mutil tontuak ziran, esaten zidan Gergorik. Ez eben ezer be ulertzen.

Berarentzat arazoa oso garbia zegoen: Andre onen (este señora de) semearen (hijo de)

automobilla (auto): esta señora de, hijo de, auto., Errezago esan ezin. Euskeraz pentsa eta euskeraz itz egin berba erdaldunekin; gaur eguneko zenbait itzultzaileek orixe egiten dute, baiña alderantziz: erderaz pentsa eta erderaz itz egin, berba euskaldunekin...

Latiegi 'ri ez zaio orrelakorik gertatzen, naiz-eta dotoretasuna duen apaiza izan, irakas-kintzan beti ibilli euskeratik at eta izkuntza askoren jabe bere burua egin bere bizian. Oiek danak ez diote euskerarik galdu-arazi, azpiko olfiarriak eta beeko solairua euskera jatorrez egiña duelako. Gaiñera Euskera zaindu du, Euskerari ekin dio eta Euskerazaintzako sortzaille bat ere bada. Liburugintzan lanean ikusten degu etenik gabe eta bien bitartean or ari da su-ta-ke aldizkarietan lanean (ZER eta SASKI-NASKI) eta izparingietan (Diario de Navarra) euskera-arloan...

Euskera, ordea, ez da izan bere ogi-bidea: euskerarentzat bizi ba 'da ere, ez da euskeratik bizi. Gasteiz 'ko Instituto Politécnico 'ren zuzendari izan da urte luzeetan. Beraz, bere lana ez zan euskeraz idaztea ez eta Elizaren Edestia egitea ere. Beste lan askoren artean au ere egin du atsedeen-aldietan, lasai-uneetan... Atsedena lana aldatzea da. Bixentek bere ogibideko eginbearrak bete ondoren, lan au osatzea artu zuan atseginbide...

Lagungarriak

Gasteiz 'ko Seminarioan bizi izana degu eta bertako liburutegi ederrean zuan liburu-zerrenda luzea, gai oneri buruzkoa. Liburu onen asieran, bosgarren orrialdetik amargarrene-ko bitartean, dakartzki idazti oiek banan-banan... Sailla, luzea benetan.

Aiek danak eskuetan erabili eta aietatik liburu berri bat ateratzea, orixe bai buru argi eta indartsu batentzat benetako lana... eta gozamina. Buru ergel batentzat, zorabioa.

Joseba Zubikaral Markiñako karmeldarrak langundu dio makiña-utsegiteak zuzentzen.

Denbora eta garaiak

Edozein liburuxkaren egilleak esango dizu, itzetik-ortzera, bosteun ordu bear izan ditula idazti-arazoa bere elburua eramateko. Eta gero, berriz, neurri orretan egiten dituzte beuren eskabideak gizarteko elkarteeri.

Zenbat ordu bear izan dituzu edesti-liburu auk bere onera ekartzeko? Erantzuna zuk eman diguzu: ogei urte. Ogei urtez arazoa eskuartean, irakurriz eta oarrak idatziz... Ogei urte zazpi milla eta irureun da bost egun dira... Egunak esaten ari gera eta ez, orduak. Eskerrak ez zenduela lan au ogibidetzat artu...!

Gai oneri buruz ara zer dion liburu onen amaseigarren orrialdean Latxaga ospetsuak:

—"Pozik eta atsegin aundiz irakurri det zure liburua. Ondo oartu naiz zuk ere pozik idatzi dezula; zoriontsu izan zerala ori idazten ari izan zeran denbora guztian; egiazko gozotasuna izan dela zuretzat eginkizun au".

Eta lana gozo egiten danean, orduan lanaren fuitua eta ondorena ere gozoa izan oi da.

Eliza osoaren edestia gauza zabala da bai tokiz eta bai denboraz. Tokia laburtu ezin, esirik ipiñi ezin, Eliza osoa bait doa aurrera ibilli eta ibilli... Garaiak banatu bear.

Eta liburu onen garaiak bi gizaldi osatzen dute: amazapigarren eunkia eta emezortzigarena. Berreun urte mando! "Codex Juris Canononici" egin arte, Elizaren Legediak liburu asko biltzen omen zituen eta, jakintsuen iritzira, "onus multorum camellorum" omen ziran, "kamelu askoren zanpagarritzko pixua" osatzen omen zuten danen artean. Elizaren berreun urte alakoak liburu baten esitzea, ori ere "onues multorum camellorum" iruditzen zait. Amazoniako oianean sartzearen antzeko. Basoa ikaragarria gurdi-bidez eta bidetxigorrez betea eta josia...

Nundik nora jo?

Amazonian urratsen ari diran antzeko bide zabala egin digu Latiegi jaunak: Aita Santutik Aita Santura dijoan bide zabala. Andik aterako dira zearretako gurdi-bide eta bidexkak. Orrela, ez dago arriskurik norbera burua oianean galtzekoa.

Liburuaren gaiakin sartu baiño lenen, beste oartxo bat ere esan bearra daukat. Euskera jatorraren jabe izanik, bere pentsakera eta pentsakera orren itz-moldeak jatorrak izanik, idazkeraren soiñekoa ere jatorra erabiltzen du Bixentek: Euskaltzaindiak irurogeita amabost urte luzeetan erabillitako soiñekoa.

Orain urte gutxi, gazteen iraultza bateri amor emanaz, Euskaltzalndiak, bide zabala utzi, lortuta zegoen batasunari bizkarra eman eta zearkako bidea artu zuan: euskerari buruz, biotzekoa laga eta egalekoa artuz, eta idazkerari buruz naaspilla eta zailtasunak bearrrik gabe sortuz.

Erabiltzen eta aoskatzen ez zan izki edo letra bat tartean sartu zuten belardian karda-azia baiño ugariago, idazkera zaildu eta itsusituz, irarkola galestituz eta berritik ikasi bear duanari eragozpenak duan ipiñiz. Antzututa sekulotan egon dan Euskeraren errapea, gaur aberatsa degu eta esne orrek eraginda, jendeak lanean ekiten du zailtasun eta guzti, gaitzez betetako euskera ori ikasten... Berriro antzutuko ba ' litz, orduan ikusiko genduke euskalzale berri auen adorea noraiñokoa dan.

Izki berria naikoa ez dala, zaarrak kendu dituzte Ñ, LL eta J eta edonoiz entzungo dezute lan-gi-lea esaten, langillea esan bearrean... Jota erditik kendu ezkeror or dabilta axolakeriak esaten eta bitartean dijoo aditza idatzi ezin eta orretarako h 'a jota 'ren ordez dihoa eta aoskatzen ez dan izkia, emen jota bezela aoskatu bear... Oraingo egoerak negar-gura ematen diola, esan zigun joandan astean D. Manuel Lekuonak telebistatik...

Liburu onetan orrelako zailtasunekin ez dezu topo egingo. Euskera bera erreza eta jatorra eta idazkera ere berdín: gain-soiñekoa, alegia, tolesterik gabea.

Kanpotik ere ondo egiña dago liburua, paper onez eratu eta moldetegiko lana, bera ere, garbia eta errez irakurtzekoa. Orriak, berriz, lokarriz josiak eta onek asko esan nai du, askotan pegamentuz erazten bait dira alkarri.

Gauza bat du eskasa: azala. Liburu onek jantzi dotoreagoa merezi luke. Akatsik aundiena orixe duela uste dut. Irarkolako utsak ere baditu; baiña oietik idatzi bat libratzea, batez ere euskeraz bal dago, oso da gaitza eta zailla.

Gaia

ELIZ-EDESTI-SORTA onen gaia, denbora aldetik, bi milla urteko Eleizaren kondaira dezu eta, toki aldetik, mundu zabala. Denbora aldetik mugatu bear eta orrela edesti onen lenengo

alea XVI 'garren gizalditik argitaratzen asiak gera, naiz-eta gertaerak aurretik etorri: Erdi-
arotik, alegia.

Erdi-aroak moldaketa luzea izan zuan, bein Erri basatiek, Erromako Erresuma apurtuta,
laterri berri-gazteak sortu zituztenetik aurrera. Oiek danak eta urrerakoak, gerora argitara-
tuko dira.

.

EDESTI onen lenengo alea joandan urtean San Iñaziorekin elkartuta etorri zan, onek eta
bere Konpañiak garai aietan izandako garrantziagaitik. Iñigo, berriz, gurea da, gain-
gaieneko euskalduna.

Erri basatien artean Elizak begirunea eta aginpidea bazuan, jakintza eta buruko argita-
suna berekin zuelako. Jakintza Eleizaren eskuetan izanik, onek gizartea bere gixara eratzen
saiatu zan, Jainkoa ipiñizjakintza guztien gai. Ikastola Nagusietan, Unibersitateetan, teolo-
jia erakusten zan gairik nagusien bezala.

Jakintzarekin batera agintaritza ere Elizaren eskuetan zegoen; Aita Santuenean batez ere,
baña baita Gotzaienetan ere. Gotzaia, "pontifex" zan: "zubi-egille", alegia eta Aita Santua,
"pontifex maximus" .. Orrek esan nai du jakintzarekin batera, bazutela dirua ere eta
agintaritza.

Gizadia aurrera doan neurrian, sekularrek beuroen adiñera eldu ala, Elizaren menpetik
beuren buruak askatzeko irrika zeuden eta ortik sortzen zaie Elizaren aurreko garaietara
begiratzeko gogo: Erroma eta Greziako jakintzara eta artegintzara, jentillen bizi-moldera,
alegia. Baita Eleiza beronen lenengo egunetara ere. Orixe dezu Renacimiento edo
Birsortzea.

Elizaren menpetik beuren buruak libratzeko giro orretan, jaso zuan Luterok bere
askatasun-ikurriña. Elizaren aginpideetik libratzeko, errege eta printzipean gan ipiñi zuan
aginpidea eta orretarako beuren errien Aita Santu eta Gotzai izendatu zitun. Ortik sortuko da
erregean absolutismoa eta Estaduaren eliza. Beste aginpiderik ez du Luterok ezagutuko
Bibliarena ez ba 'da; baiña, Biblia ori bakoitzak bere erara argituko du.

Biblia orrela irakurtzeetik eta erregeen eliz-aginpideetik izugarrizko zatiteketa sortu zan
Kristiandadean. Zatiketa orretatik, berriz, Elizaren eta Bibliaren mesprezioa...

Zatiketa burrukaz beteta zetorren. Nundik pakea lortu? Nundik batasunera eldu? Emendik
arzen du asiera orain aurkesten ari geran Sortaren bigarren liburu onek.

Lenengo Inglaterran eta gerorago Holandan arrazoiaren aldeko kanpaiña sortzen da
pakearen eta batasunaren oiñarri bezala. Fedearen orde, arrazoa: giza-arrazoa. Jainkoa-
ren orde, Izadia beronen legediarekin. Jainkoa, baldin ba 'da ere, ez du Izadiaren
ardurarik.

Sustrai auetatik sortzen da Argikuntza edo Ilustrazioa.

Onen ondoren Deismoa dator Izadia berbera da jainko.

Deismotik Ateismora: ez da jainkorik.

Jainkoa jakintza-bideetatik kendu eta bere orde Izadia ipiñi eta Izadiaren lege guztiak.
Oiek dira Jakintza Barriak.

Fede berri au kristau-fedearen aurka jarriko da; naiz-eta berez aurka egon ez. Argikuntza-
ren argi berri onek salbutuko du gizadia, erriak parce arteke. Orixe izango da despotismo

ilustrado deritzan zera. Illunbeetan dagoen erri itsua argidunek salbatuko dute. Iraultza onek despotismo dakar alde guztietatik, erregeen indarkeria indartuz.

Argi ori zabaltzen ari dan neurrian, erriko jende asko onetan konturatzen da: argiak salbatuko ba 'ditu ez dutela errege bearrrik beuren buruak salbatzeko eta ortik sortuko da iraultza berri bat: Frantzia'ko Iraultza. Giza-arrazoia bera da jainko. Erregearekin batera aundikiak eta eliza kendu gizartetik eta burgesak jaso aginpidera...

Bi gizaldi luzeeko edestia da eta bitartean Elizak zer jokabide duen ikusteko Latiegik, lenago esan degun bezala, bide zabal bat urratu digu Aita Santutik Aita Santura eta ortik irte ten dute zenbait bidezear bi gizaldi oietan Elizan bertan izan diran ezbiderazioak ezagutzeko: Jansenikeria, Galikeria, Febronikeria, Josepekeria eta abarren okerkeriak; baita masolenak ere...

Garai naasi eta urduriak, gaur eguneko zenbait okerren sortzaille eta sustrai; baiña, garai auen eta aurrekoen berri beste iru liburuetan agintzen dizkigu Latiegi jaunak.

Eta, bukatzeko, ona berriro Latxaga'ren itzak:

"Lan ederra egin dezu; bikaiña; argiñen lana. Arriz-arri arreta aundiz, poliki eta dotore landutako arriz egiña; mamiz eta azalez lan bizi ro egokia".

Artu liburua eta ao-gozatu patxara onean. Onenbestez aski dugu. Esaera zaarrak dionez: "gaizki esanak barkatu eta ondo esanak gogoan artu".

Anes ARRINDA

